

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szociológiai Gyűjteményének tíz évéről (2003-2013)

KARBACH Erika

Az osztály megalapításának 40. évfordulója alkalmából.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) *Szociológiai Gyűjteménye* 2013-ban ünnepli megalapításának 40. évfordulóját.

1973. május 22-én hagyta jóvá a Fővárosi Tanács egy új, önálló osztály létrehozását a FSZEK Központi Könyvtárán belül. A szervezeti egység neve *Szociológiai Dokumentációs Osztály* lett. Működését július 1-jével, első vezetőjének, dr. *Remete Lászlónak* a kinevezésével kezdte meg.¹ A Szociológiai Gyűjtemény nevet az osztály 2000-ben kapta a FSZEK többi szakgyűjteményi osztályának mintájára. A szociológiai állomány, mely a könyvtár 1904-es alapítása óta könyvtáros nemzedékek szisztematikus munkája révén folyamatosan épült, a Központi Könyvtár állományának szerves része, nem különgyűjtemény.

Az 1960-as években a FSZEK szociológiai állományának és szolgáltatásainak vizsgálatára a Művelődési Minisztérium és a Fővárosi Tanács neves szociológusokat kért fel. 1964-ben *Hege-dűs András*t, majd 1966-ban *Heller Ágnes*t és *Szelényi Ivánt*. Részben az ő pozitív értékelésük hatására, hosszú előkészületek és viták után jelölték ki könyvtárunkat 1968-ban a szociológia országos szakkönyvtárává.^{1,2}

2003-ban, a 30 éves évforduló kapcsán már vázlatos történeti áttekintést adtam az osztály 1973–2003 közötti időszakáról a FSZEK évkönyvében. (A tanulmány honlapunkon olvasható³.) Az osztály történetének egy másik met-szetéről, a szociológiai bibliográfiai feltárásról 2009-ben itt, a Könyvtári Figyelőben írtam.⁴ A szociológiai állomány és az osztály életének

alakulásáról olvashatnak még *Katsányi Sándor* és *Tóth Gyula* FSZEK történetét feldolgozó két kötetes művében.²

A 40. évforduló alkalmából a Gyűjtemény honlapján létrehoztunk egy *virtuális Emlékkönyvet*⁵, melyben olyan szociológusok és kutatók osztották meg emlékeiket rólunk, akik a 40 év során intenzív kapcsolatba kerültek osztályunkkal. Megszólaltattuk az osztály eddigi vezetőit, és azokat a régi kollégákat, akik hosszabb-rövidebb ideig munkatársaink voltak. Az osztályról válogatott bibliográfia készült teljes szövegű tanulmányokkal.⁶

A következőkben a 40. évforduló alkalmából az utóbbi tíz év legfontosabb törekvéseit és eredményeit tekintem át.

Új stratégiák

2001-ben a FSZEK Központi Könyvtárának épületrekonstrukciója után az új környezet, a korszerű technikai, infrastrukturális és informatikai feltételek teljesen új fejlődési pályára állították a könyvtárat, s új lehetőségeket teremtettek a Szociológiai Gyűjtemény számára is.

Az új könyvtár szinte mindenképp más nagyságrendet, más tempót, más igénybevételt diktált. A szociológiai kézikönyvtár az addiginál négyszer nagyobb, 200 m² alapterületű, 40–50 férőhelyes, galériás terembe került, ahol az addigi 2500 kötet helyett 7500 kötetet helyezhettünk el. (A kézikönyvtár jelenleg tízezer kötetes.) Az olvasótermi szaktájékoztatót régebben két lokális számítógép biztosította, a rekonstrukció után olvasóink tíz multimédiás gépen használhatták a katalógust. A külföldi szakirodalmi tájékoztatásban a legfontosabb nemzetközi adatbázisok eleinte a 90-es években bevált CD-ROM formában voltak csak elérhetőek, melyek nyelvterületi megoszlása lefedte a nemzetközi szakirodalmi információs kínálatot (Sociological Abstract a Sociofile CD-ROM-on, WISO III., FRANCIS). Az internet és az online adatbázisok olvasótermi gépeken történő közvetlen elérésére, illetve azok távoli szolgáltatására csak később került sor. A

könyvtár megváltozott nagyságrendje és korszerűsítése az olvasóforgalom addig nem látott mértékű növekedését hozta magával.

Nem csak az olvasóforgalom lett ugrásszerűen nagyobb a réginél. Egyre növekedett a feldolgozandó, átnézendő, megrendelendő, pótlendő, sejtetendő dokumentumok száma. Nagy változás következett be az olvasói, használói igényekben is, rohamosan nőtt a teljes szövegű, internetes elérésű szakirodalmi információ iránti kereslet. Ebben az új helyzetben az új lehetőségekkel és új körülményekkel számolva a Gyűjteménynek újra kellett fogalmaznia feladatait az információfeldolgozás és -szolgáltatás terén.

2003 és 2004 folyamán megkezdődött a legfontosabb stratégiai célok tisztázása. Hozzáfogtunk a régi gyűjtőköri elvek újragondolásához. Az új információtechnológiai kihívásokra válaszul elkészült a FSZEK és benne a Szociológiai Gyűjtemény 2003–2007 közötti digitalizálási koncepciója. Megkezdődött a Központi Könyvtár fejlesztési terveinek kidolgozása, előbb a 2004–2007 közötti, majd a 2008–2013-as időszakra.^(7.)

A Szociológiai Gyűjtemény stratégiai tervének sarkalatos pontjait a következőkben foglaltuk meg: „*A Központi Könyvtár országos szakkönyvtárként a magyar és külföldi szociológia – bármely hordozón rögzített – szakirodalmi információit gyűjti, feldolgozza és szolgáltatja a szociológia tudományos eredményei és a társadalmi kérdések iránt érdeklődő legszélesebb olvasóközönség számára – az elérhető legkorszerűbb könyvtári és információs technológia segítségével. A Szociológiai Gyűjtemény a szakkönyvtári szerepkörből adódó egyes feladatok közvetlen végrehajtásán kívül azok koordinálását és szakmai irányítását végzi.*”⁷ A Szociológiai Gyűjtemény alapfeladatának tekintjük a magyar és külföldi dokumentumok gyűjtését, analitikus bibliográfiai és tartalmi feltárását, az elektronikusan elérhető szakterületi információk gyűjtését, az alapvető szociológiai adatbázisok elérését és mindezek szolgáltatását.

A szociológiai állomány

Gyűjtőkori elvek

Legfontosabb gyűjtőkori elveink a 2004-ben elkészült Gyűjtőkori szabályzatunk alapján:

- 1) A szociológia jellegzetességeiből következően – elméletében és módszereiben inter-, transz- és multidiszciplináris jellegű tudomány, melyet nem annyira a tárgya, mint a szemléletmódja különböztet meg a többi társadalomtudománytól – rendkívül sok ponton érintkezik a többi tudománnyal, elsősorban a társadalom- és a humán tudományokkal. Ezért a gyűjtésnél figyelembe vesszük a vele határos tudományokat és hagyományainkhoz híven a vele szorosan összefüggő szociálpolitikát. A gyűjtésben különös jelentőséget tulajdonítunk az eredeti nyelvnek, ill. egyes művek bizonyos kiadásainak.
- 2) A magyar szakirodalom gyűjtésében a könyvtár teljességre törekszik. Kiemelten kezeli a hungarika szociológiai irodalmat. A gyűjtésből nem zár ki egyetlen dokumentumtípust sem, jóllehet bizonyos dokumentumtípusok szisztematikus és teljességre törekvő gyűjtését jelenleg nem vállalhatja. Célunk, hogy fokozatosan megteremtjük az elektronikus dokumentumok minél teljesebb gyűjtésének és regisztrálásának feltételeit a magyar szociológia területén.
- 3) A külföldi szakirodalom esetében a szociológia klasszikusainak és a legkiemelkedőbb szociológusok munkásságának minél teljesebb gyűjtésére, a kortárs szociológia legfontosabb eredményeinek reprezentativitására törekszünk. Különös gondot fordítunk a külföldi szakirodalmi tájékoztató források beszerzésére nyomtatott és elektronikus formában egyaránt. Hagyományainkhoz híven kiemelten gyűjtjük azokat a külföldi szociológiai műveket, amelyek valamely magyarországi szociológiai kutatás vagy aktuális, nagy jelentőségű társadalmi probléma megismeréséhez járulhatnak hozzá.

Állománygyarapítás

A Szociológiai Gyűjtemény munkatársai az országos szociológiai szakkönyvtári szerepkör sajátos szempontjainak érvényesítésére törekszenek a szerzeményezésben és a feldolgozásban egyaránt. Bibliográfiai és tájékoztató munkájuk során rendszeresen figyelik a magyar és a külföldi szociológiai irodalmat, javaslatot tesznek a beszerzésre, a példányszámra, a központi könyvtár tereiben való elhelyezésre és a szakcsoport jelzetére.

A szociológiai gyarapításra egyre több időt kell fordítani. Nőtt a szociológiai kutatások száma, szélesedett a szociológiai tematika, és egyre több nyomtatott és elektronikus dokumentum jelent meg. Az internet révén sokkal több információ jut el hozzánk a megjelent dokumentumokról.

A FSZEK-ben a szerzeményezés 2005 óta központosítottan működik, melyet 2007-től a Corvina integrált rendszer beszerzési moduljának a segítségével végzünk. A közbeszerzéssel működő dokumentumbeszerzés alapja a szociológiai műveket nagy számban megjelentető, fontosabb kiadók listája, melyet évente frissítünk. Szakgyűjteményünknek azonban az átlagosnál jóval több esetben van szüksége a könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő művekre, kisebb kiadók, kutatóintézetek, egyetemek, múzeumok, alapítványok, civil szervezetek kiadványaira, antikvár vásárlásra, s ez kívül esik a központosított beszerzés keretein. Ezekhez a kiadványokhoz szakmai kapcsolataink mozgósításával, levelezéssel, s gyakran ajándékok révén jutunk.

Szerzeményezési feladataink 2007-től megsokszorozódtak, amikor a könyvtár személyzeti megszorító intézkedései miatt az osztály plusz feladatként kapta a szociológiai állomány gondozásán kívül az 1-es és a 3-as szakok (filozófia, pszichológia és az összes társadalomtudományi ágazat, azaz 12 nagy tudományterület) állományának gondozását is. Ez a FSZEK Központi Könyvtárának alapvetően humán- és társadalomtudományi gyűjtőköre miatt a szakirodalmi állománynak körülbelül a fele. 2007-től a Szociológiai Gyűjtemény munkatársai döntenek

ezen szakterületek legfontosabb és legfrissebb, magyar és külföldi irodalmának beszerzéséről, s feladatuk közé tartozik a kivonás, a példányszámok forgalmának ellenőrzése és a fölőspéldány-jegyzékek áttekintése is.

Kézikönyvek, folyóiratok

Kibővített állománygondozási feladatunk kiterjed az évek során csaknem 10 000 kötetesre duzzadt szociológiai kézikönyvtárunk fejlesztésén kívül a Bölcséleti és a Társadalomtudományi olvasóterem együttesen szintén több mint 10 000 kötetes állományának gyarapítására.

Magyar és külföldi kurrens folyóiratainkat az új könyvtárban a Szociológiai olvasóterem fölötti galérián helyeztük el. A szociológiai, társadalomtudományi folyóiratok rendelkezésére fontos szempont a választék kialakításában és a példányszám megállapításában a folyóiratok online hozzáférése.

Tapasztalataink szerint azoknál az újonnan megjelenő magyar folyóiratoknál, amelyek az interneten is hozzáférhetőek, szükség van a nyomtatott példány figyelemfelkeltő hatására is.

Nyomtatott külföldi folyóirat-kínálatunk egyrészt anyagi okokból, másrészt az online elérések megteremtődésével az évek folyamán fokozatosan szűkült. 2004-ben és 2006-ban nagyobb arányban kellett lemondanunk olyan folyóiratokat is, amelyek – országos szakkönyvtár lévén – már csak hozzánk jártak az országban. 2012-től a legfontosabb 30 folyóirat kurrens számai a könyvtáron belül print+online érhetőek el, s folyamatosan dolgozunk azon, hogy adatbázisainkhoz és elektronikus tájékoztató kiadványainkhoz hasonlóan biztosítsuk a távoli hozzáférést is. A kurrens folyóiratszámok elérésével kiegészíthetjük a JSTOR és teljes szövegű adatbázisunk folyóirat-kínálatát. (Jelenleg a Suweco szolgáltatja külföldi és határon túli magyar folyóirataink online változatát, de ezek párhuzamosan a legnagyobb kiadóktól is elérhetőek a Szociológiai Gyűjtemény honlapján összegyűjtött lista alapján.)

Szintén a Szociológiai Gyűjtemény weblapján tájékoztatjuk olvasóinkat a kurrens szociológiai és társadalomtudományi folyóiratszámok beérkezéséről és online elérhetőségéről.

Nemzetközi adatbázisok

Az online nemzetközi szociológiai, társadalomtudományi adatbázisok rendszerének kialakítására, és éveken át folyamatos, kiszámítható szolgáltatására törekszünk. 2004 óta évről évre bővítettük az online adatbázisok körét, nagy hangsúlyt fektetve arra, hogy az adatbázisok nyújtotta lehetőségek egészítsék ki egymást. Természetesen fontos szempont a teljes szövegű dokumentumok elérhetősége, és hogy regisztrált olvasóink lehetőleg távolról is elérjék ezeket a szolgáltatásokat. Az adatbázisokat egyrészt saját költségvetésből, másrészt az EISZ keretében szereztük be.

A *Sociological Abstracts* és a *Social Services Abstracts* című adatbázisokat eredetileg még nyomtatott formában kezdtük járni a 60–70-es években, majd CD-ROM-on, *Sociofile* néven a 80-as években. 2004-ben az országban elsőként fizettük elő az online változatot. A távoli elérés bevezetése után a használati statisztika 1300 belépésről 2005–2006-ra 6000, ill. 10 000-es belépési számra ugrott. (Az adatbázis szolgáltatója eleinte a Cambridge Scientific Abstracts – CSA –, majd a Proquest nevű cég lett.)

Az *International Bibliography of the Social Sciences* (IBSS) nemzetközi társadalomtudományi bibliográfia szociológiai ágazati bibliográfiájának nyomtatott változata szintén nagyon régóta, már 1959-től járt könyvtárunkba. 2005-től ezt is sikerült online változatban megrendelni. Jóllehet az IBSS csak bibliográfiai adatokat közöl, de több mint száz országra kiterjedő nemzetközi információs forrásra támaszkodik, angol nyelvű ugyan, de forrásai széleskörű nyelvi lefedettségéről árulkodnak, ezért kiváló kiegészítése a nagyjából angol nyelvű, amerikai orientációjú többi adatbázisnak. (Szolgáltatója az évek folyamán változott: CSA, EBSCO, Proquest.)

2005-ben, másfél éves várakozás után az EISZ nemzetközi adatbázisaival tudtuk bővíteni a választékot: elsőként a *Web of Science*-szel, s benne az eddigi adatbázisainktól eltérő filozófiára épülő *Social Sciences Citation Index*-szel. A JSTOR több, humán-és társadalomtudományi folyóiratok archívumából álló csomagja, valamint a prioritási listánkon lejjebb szereplő *Project MUSE* számunkra 2011-től váltak elérhetővé. Az EISZ adatbázisok mind a mai napig csak lokálisan érhetők el a könyvtárban.

Az EBSCO legfontosabb teljes szövegű adatbázisait 2003-tól az OKM finanszírozta nemzeti konzorcium révén kaptuk (Academic Search Complete, MasterFILE Premier). 2008-ban ezek kiegészítéseképpen a Szociológiai Gyűjtemény számára megrendeltük az EBSCO szociológiai adatbázisát, a *SocIndexet*. 2009-től látványos elmozdulás volt tapasztalható a használati statisztikában a kiváló szakmai minőséget képviselő Sociological és Social Services Abstracts vetélytársa, a SocIndex javára, s ez a különbség az EBSCO hatalmas teljes szövegű archívuma, piaci szerepe és közismertsége miatt folyamatosan nő.

Minőségi változást jelentett, hogy 2013 folyamán a FSZEK megrendelte az *EBSCO Discovery Service*-t (EDS), amely a könyvtár által előfizetett adatbázisoknál sokkal több nemzetközi adatbázishoz, teljes szövegű elektronikus forráshoz biztosít elérést. Közös keresőfelületen kereshetők az EBSCO adatbázisain kívül a könyvtár által előfizetett más adatbázisok (pl. JSTOR, Web of Sciences), a szociológia és a társadalomtudományok számára fontos egyéb adatbázisok és e-dokumentum archívumok, nagy könyvtári katalógusok (pl. Science Direct, SOLIS – Sozialwissenschaftliche Literatur, SOFIS – Sozialwissenschaftliche Forschungsinformationen, PsycARTICLES, PsycBOOKS, Persée – Portail, de revues scientifiques en sciences humain et sociales, British Library Document Supply Centre). Ezekon kívül több nyílt hozzáférésű adatbázis és e-gyűjtemény: Directory of Open Access Journals, OAPEN (Open Access Publishing in European Networks)

online library, SSOAR – (Social Science Open Access Repository) stb.

A keresőfelület rendelkezik az EBSCO adatbázisokban már megszokott előnyökkel, elsősorban a nagy mennyiségű teljes szövegű dokumentummal, és a használó munkáját segítő, az EBSCO-nál megszokott egyéb szolgáltatásokkal. (Pl. a '*sociology*' kulcsszóra kiadott 3 millió 400 ezer találatnak csaknem a fele teljes szövegű dokumentum, és mindössze ennek kb. csak a negyed része származik EBSCO-s adatbázisokból.)

Javaslatunkra a FSZEK 2012-től távoli eléréssel szolgáltatja a *Berg Fashion Library* című adatbázist, mely a nevével ellentétben nem csak a 'divat' témában fontos tájékoztató eszköz. Anyaga néprajzi, kulturális antropológiai és gender (társadalmi nem) témában gazdag és folyamatosan növekvő e-könyvgyűjteményt is tartalmaz. (Jó használati mutatói alapján a könyvtár 2013-ra is megrendelte.)

Online adatbázisainkat – az EISZ-es adatbázisok kivételével – már a legkorábtól, 2005-től távoli eléréssel is szolgáltatjuk. Regisztrált olvasóink olvasójegyük vonalkódjával azonosíthatják magukat a távoli eléréshez.

E-dokumentumok

Az e-dokumentumok tömeges megjelenése számunkra is nagy kihívást jelentett. Eleinte elsősorban a külföldi kézikönyvek beszerzésénél törekedtünk az e-könyvek számának folyamatos és szisztematikus növelésére. A központi könyvtár e-dokumentumokra érvényes kölcsönzési és szolgáltatási politikájának kialakításáig a Szociológiai Gyűjtemény az elektronikus tájékoztató kiadványok – enciklopédiák, lexikonok, kézikönyvek – előfizetésében és online szolgáltatásában gondolkodik.

2009 óta szisztematikusan építjük idegen nyelvű elektronikus referenzs könyvtárunkat, mely nemcsak a szociológia, hanem a társadalomtudományok különböző területeit is reprezentálja. A *Gale Virtuale Reference Library* (GVRL) kollektiót a kezdeti tízről 2011-ig húszra bővítettük.

(A kollekciónban a társadalomtudományok két hatalmas terjedelmű, és nagy jelentőségű enciklopédiája férhető hozzá: a 9 kötetes *International Encyclopedia of the Social Sciences*, és a 26 kötetes *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*.) E-referenz könyvtárunkat 2012-ben két újabb nagyon fontos művel egészítettük ki, melyeket a Sage kiadótól rendeltünk. (Egyikük egy akkortájt frissen kiadott politikatudományi enciklopédia volt.)⁸ 2013-ban az EBSCO-tól rendeltünk további hat elektronikus kézikönyvet. A könyvtár által előfizetett, általános referenz célokat kielégítő *Oxford Reference Online* több, számunkra is fontos társadalomtudományi kézikönyvet kínál. A kézikönyvesomagok nagy előnye, hogy az előfizetett teljes kollekciónban adatbázisszerűen is lehet keresni. A könyvek a katalóguson és a honlapon keresztül is elérhetők. Távoli elérésüket a kezdetektől biztosítjuk könyvtárunk beiratkozott olvasói számára.

Bibliográfiai feltárás

A magyar szociológiai irodalom bibliográfiai adatbázisa

SzocioWeb

A szociológiai irodalom adatbázisát a 80-as évektől egyetlen lokális gépen, egy DOS-os programmal, a TEXTAR-ral készítettük. Az adatbázis CD-ROM változatát az anyag folyamatos bővítésével 1999-től jelentettük meg. A *Szociológiai Információ* webes változatának, a *SzocioWeb*nek a megjelenése 2005-ben a FSZEK új honlapjának kialakításával esett egybe. Hungarika jellegű adatbázisunk 1970-2003 közötti anyagát, 110 000 bibliográfiai tételt az Arcanum Databases által kialakított webes keresőfelületbe töltöttük át.⁹

A honlapunkon máig elérhető SzocioWeb előnye az internet adta publicitáson kívül a könnyebb kezelhetőségben rejlik. Tezaurusz, hiperlinkek és flexibilis, angol nyelvű verzióval is ellátott keresőfelület támogatja a hatékonyabb keresést.

Jelenleg a SzocioWeb a magyar szociológiai irodalom 1970–2006 közötti anyagát reprezentálja több mint 134 000 bibliográfiai tétellel. (Csaknem 100 000 folyóiratcikk és cikksorozat, több mint 20 000 könyv és 37 500 könyvben szereplő tanulmány.)

2008-tól megkezdtük a bibliográfiai tételek forrásainak kiegészítését a teljes szövegű dokumentumra utaló linkekkel.

A DOS-os adatbázis lezárására a 2006-os impresszumú dokumentumok retrospektív feldolgozásának befejezésével 2010 végén került sor, a 2007-es impresszumú dokumentumokat már a Corvina analitikus moduljában dolgozzuk fel.

A magyar szociológiai irodalom bibliográfiája a Corvinában

Az integrált rendszerben végzett analitikus feltáró munkát a Corvina analitikus modulja tette lehetővé, melyet azonban hosszú tesztidőszak után csak 2007-től tudtunk használni. Az általunk kijelölt cikkek, tanulmánygyűjtemények címeírása a könyvtár Központi feldolgozó osztályán készül, a tartalmi feltárást a Gyűjtemény munkatársai végzik. A legfontosabb folyóiratok és könyvek teljes tartalmát analitikusan dolgozzuk fel.

A Corvinában végzett feldolgozás éves átlaga jóval meghaladja azt az átlagot, amit 2010-ig az egy munkahelyes gépen végeztünk (3000, ill. a Corvinában 4–5000 rekord). De a bibliográfiai feldolgozás még így is állandó lemaradással küzd, hiszen a tárgyév anyagának tartalmi feltárása jelen viszonyaink között 3–4 évig tart. A munka- és időigényesebb tárgyi feltárás nehezen tud lépést tartani a Feldolgozó osztály által végzett formai feltárással, ezért a szociológiai bibliográfia anyagában még sok a nem tárgyszavazott tétel. A feldolgozásra kijelölt tételek száma – az elektronikus dokumentumok nélkül is – évről évre nagyságrendileg nő. (Pl. 2010 és 2011 között a feldolgozásra kijelölt könyvek és könyv részdokumentumok mennyisége két és félszeresére, 4.400 tételre ugrott, és akkor még a folyóiratcikkekről nem beszéltünk.) Jelenleg

a Corvinában a Szociológiai bibliográfia több mint 35 000 rekordból áll. (Kb. 6700 könyv, 19 000 könyv részdokumentum, 9000 cikk, és 350 elektronikus dokumentum. A teljes szövegű dokumentumra utaló linkek száma a bibliográfiában: 2657. A tárgyszavazott tételek száma a címleírtaknak csak a fele: kb. 17 000.)

Fontos törekvésünk, hogy a szociológiai bibliográfia lehetőségeink szerinti naprakészségét megteremtsük, s hogy az informatikai fejlesztés során a Corvina Webopac-ja legalább annyira alkalmas legyen a differenciált tematikus keresésekre, mint a már retrospektívnek számító SzocioWeb.

Az adatbázis 2008-ban megkezdett full-textes bővítését, a teljes szövegre mutató url-ek hozzátkapcsolását a rekordhoz a Corvinában tovább folytattuk. Szükség lenne azonban az url-kapcsolatok folyamatos ellenőrzésére.

Sajnos, jelenleg még csak szórványos és nem szisztematikus az adatbázisban az elektronikus dokumentumok bibliográfiai számbavétele. Ezeket egyelőre csak a honlap e-könyvtárában lehet megtalálni. (Ld. később.)

Régi adósságunk a magyar szociológiatörténeti irodalom retrospektív feltárásának folytatása. „A magyar szociológiai irodalom bibliográfiája” című, 1970–1986 között megjelent többkötetes bibliográfiánk hiányzó periódusainak /1930–45, 1948–69/ feltárására csak alkalmas pályázati finanszírozással tudnánk sort keríteni. A bibliográfiai feltárás hiányát némileg pótolja néhány szociológiatörténeti mű és bibliográfiai sorozat digitalizálása, mely honlapunkon és a katalóguson keresztül is elérhető.

A Köztaurusz revíziója és adaptálása a bibliográfia céljaihoz

A magyar szociológiai irodalom több évtizedes feldolgozása során kialakult egy szociológiai tárgyszó-rendszer az egyes tárgyszavak közötti utalókkal. Mivel a Corvina analitikus modulját a FSZEK-ben három szakterületi adatbázis is használja (Irodalmi, Budapest- és Szociológiai bibliográfia), célszerűnek látszott, hogy egy kö-

zös, lehetőleg általános szókinccsel rendelkező tezaurusz alapján készüljön a tartalmi feltárás. A könyvtár döntése a Köztauruszra esett. 2005-ben megkezdtek a Köztaurusz társadalomtudományi tárgyszavainak felülvizsgálatát, a rendelkezésünkre álló nemzetközi szociológiai tezauruszokkal, szótárakkal, és lexikonokkal való összehasonlítását, melynek eredményeképpen a Szociológiai Gyűjtemény javaslatot tett a Könyvtári Intézet égisze alatt működő szerkesztőségnek a szociológiai-társadalomtudományi szókészlet kibővítésére és revíziójára (kb. 5000, definícióval bővített tárgyszó, viszonylatrendszerbe ágyazva). A Köztaurusz főszerkesztőjével, *Ungváry Rudolf*tal történő hosszas egyeztetés után végül, kölcsönösen elfogadható kompromisszumok árán 2008 novemberében készült el az a verzió, amit a szociológia és a társadalomtudományok számára elfogadható szókészletnek tartottunk.

Bár a Köztaurusz mind a mai napig nem került betöltésre a Corvinába, a tárgyszavazást 2010-től a mindenkori legfrissebb Köztaurusz verzió tárgyszavait tartalmazó Relex tezauruszkezelő segítségével végezzük. A tervek szerint a Köztaurusz betöltése után az adatbázis régi tárgyszavait az általunk készített konkordancia jegyzék segítségével lecseréljük a Köztaurusz egyezményes kifejezéseire.

A szociológiai bibliográfia 1970-2006-os anyagának betöltése a Corvinába

2010-ben könyvtárunk nyertes TÁMOP pályázata¹⁰ révén, melynek céljai között az adatbázis-bővítés és a katalógus modernizálása is szerepelt, felkészültünk az 1970–2006 közötti anyagot tartalmazó, régi, DOS-os adatbázisunk áttöltésére a Corvina katalógusába. A konverzió lehetővé teszi, hogy a szociológiai irodalom bibliográfiája egy egységes adatbázisban jelenjen meg, s a szintén későbbi fejlesztések eredményeképpen remélhetőleg fejlettebb, s akár saját, egyedi keresőfelülettel. 2011 folyamán megtörtént az áttöltés a Corvina tesztadatbázisába, és megkezdődött a hosszú egységesítési folyamat: a ret-

rospektív adatbázis nem szabványos adatainak, authority fájljainak lecserélése szabványosra és a tárgyszavak lecserélése részint a Köztaurusz tárgyszavaira, részint authority fájlokra. A szociológiai adatbázis megjelenése az éles adatbázisban még várat magára.

A TÁMOP fejlesztési projekt után is szükség van a szociológiai adatbázis keresési és szolgáltatási funkcióinak további fejlesztésére, az adatbázis önálló megjelenésének, angol verziójának, sűgójának és kiadványszerkesztőinek a kidolgozására. Célunk, hogy a magyar szociológiai szakirodalom adatbázisát a nemzetközi adatbázisokban megszokott színvonalhoz igazítsuk, és hogy megteremtsük a nemzetközi adatcserle lehetőségét a legnagyobb társadalomtudományi adatbázisokkal.

Mivel jelenleg a FSZEK szakirodalmi adatbázisainak tartalma és az abban való keresés módja között óriási a minőségi különbség, 2012 végén felmerült, hogy az online katalógus keresési, szolgáltatási hiányosságait kiküszöböljük az EBSCO Discovery Service (EDS) nevű közös keresőfelület adaptálásával, azaz a FSZEK szakadatbázisainak, ill. katalógusának betöltésével az EDS-be, de ez végül nem valósult meg. (Egy másik verzióját fizettük elő 2013-ra, mely nemzetközi adatbázisaink többségének közös keresőfelülete lett.)

Digitalizálás

A Szociológiai Gyűjteményben folyó digitalizálási tevékenység több mint 10 évre tekint vissza. A FSZEK-nek a 2003–2007-es időszakra készített digitalizálási tervével összhangban készítettük el a Gyűjtemény digitalizálási tervét, melynek sarkalatos pontjai a következők voltak: a magyar szociológiai történeti művek digitalizálása, a leggyakrabban használt, oktatási célú, nagy publicitású, s ezért veszélyeztetett kortárs művek állományvédelmi digitalizálása, és távlatilag a magyar szociológiai bibliográfiái adatbázis teljes szövegű, jogtiszta dokumentumokkal történő fokozatos kiegészítése.

2003-ban indultunk az Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM) „24. óra. Kulturális örökségünk védelmében” pályázatán a Magyar Társadalomtudományok Digitalizált Archivumának (MTDA) létrehozásával, melynek anyagát *Reisz László* kollégánk digitalizált szociológiai történeti archívuma alkotta. Könyvtárunk állománya és szociológiai történeti bibliográfiái alapján – a művek fizikai veszélyeztetettségét, tudományos színvonalát, a használat gyakoriságát, az egyetemi oktatás igényeit, valamint a szerzői jogi rendelkezéseket figyelembe véve – állt össze az a 44 műből álló lista, mely reprezentatív válogatást nyújt a szociológiai történet magyar klasszikusainak a műveiből. A művek szerzői többek között: *Ágoston Péter, Beksics Gusztáv, Beöthy Leó, Concha Gyöző, Geöcze Sarolta, Giesswein Sándor, Hunfalvy Pál, Pulszky Ágost, Somló Bódog, Szabó Ervin*. A művek terjedelme több mint 6000 oldal. A kezelőszoftvert az Arcanum Databases készítette. Az archívum egyszerre jelent meg CD-ROM-on és online, először az Arcanum, majd 2004-ben a FSZEK honlapján.^(11., 12.) 2005 decemberében az MTDA-val csatlakozott könyvtárunk a Nemzeti Digitális Archivumhoz. 2006-tól a könyvtár OPAC-jának új verziójában a digitalizált anyagok webes elérhetősege is megoldódott, így azok a katalóguson keresztül is elérhetők az olvasók számára.

2007 után nem készült újabb digitalizálási terv, de nyilvánvalóvá vált, hogy a központi könyvtár terveiben inkább a nagy volumenű és pályázatokon alapuló, külső céggel végeztetett digitalizálás szerepelt. Ezért a dr. Reisz László magánkezdményezésén alapuló MTDA – a fent említett, pályázat alapján készített 44 mű kivételével, melyet Szociológiai történeti Digitális Archivum néven teszünk közzé – 2008-tól már nem a FSZEK honlapjáról érhető el.

Új irányt kellett adni az osztályon folyó szociológiai történeti digitalizálásnak. A Szociológiai Gyűjtemény és a könyvtár témába vágó, gazdag bibliográfiái tevékenységének megörökítése, szociológia- ill. társadalomtudomány-történeti bibliográfiák, repertóriumok, könyvsorozatok, ill. életmű-bibliográfiák digitalizálása mellett

döntöttünk. Honlapunkon 2009 óta fokozatosan elérhetővé tesszük a Gyűjtemény által az 1970–80-as években összeállított magyar szociológiatörténeti bibliográfia köteteit, melyek az 1900–1929-es és az 1945–1947-es időszakot tárják fel.¹³ Honlapunkon tettük közzé a nagy magyar szociológusok életrajzi bibliográfiai sorozatának köteteit: *Szende Pál, Mannheim Károly, Polányi Károly, Jászi Oszkár* műveinek bibliográfiáját. Elektronikus formában is publikáltuk az ELTE-vel közös kiadásban megjelent *Magyar Szemle*, és *Társadalomtudomány* című folyóiratok repertóriumait. 2012-ben elkészült a Fővárosi Könyvtár egyik híres, 1910–1942 között megjelent, 54 számból álló bibliográfia sorozata, az *Aktuális kérdések irodalma*. (Köztük a *Hamvas Béla* szerkesztette világválságról szóló összeállítás)¹⁴.

Honlapunk *Évfordulók* és *In memoriam* rovatában - a megemlékezések kapcsán készített válogatott bibliográfiákat – saját digitalizálású művekkel egészítettük ki (*Émile Durkheim, Max Weber, Szabó Zoltán, Szalai Sándor, Angelusz Róbert, Somlai Péter* egyes művei). Nagyobb volumenű digitalizálási munka folyt a Szociális Munka Digitális Archívuma projekt részeként, melyben a szociálpolitika hazai nagy alakjainak legfontosabb műveit digitalizáltuk.

Az általunk digitalizált dokumentumok a Gyűjtemény weblapjának e-archívumában, a Magyar szociológiai e-könyvek rovatban és a katalógusban egyaránt hozzáférhetők. A digitalizálási és közlési engedélyt, ahol szükséges volt, megszerztük.

A következő években a szociológiatörténeti digitalizálásba bevonjuk a FSZEK állományában hozzáférhető szociológia-, ill. társadalomtudomány-történeti és kurrens folyóiratokat, a védett kéziratállományként nyilvántartott szociológiai kandidátusi és doktori disszertációkat. Ez utóbbiak digitalizálása jelenleg is folyamatban van, s a jogok tisztázása után ezeket is hamarosan publikáljuk a honlapon.

Az egyre növekvő mennyiségű állományvédelmi és szociológiatörténeti digitalizált dokumentumállománynak a használata, beillesztése a

szolgáltatások körébe a FSZEK Digitális Archívumának kialakításától függ. Az archívumkezelő programnak a digitalizált anyagok visszakeresésén kívül meg kell oldania a jogosultságok kérdését is, kezelnie kell a hozzáférés különböző szintjeit. Az archívum kialakítása része a könyvtár informatikai fejlesztési tervének.

A Szociológiai Gyűjtemény honlapja, internetes szolgáltatások

2000-ben, a könyvtári rekonstrukcióval együtt járó informatikai fejlesztés során jelent meg a FSZEK, és benne a Szociológiai Gyűjtemény első, kezdetleges honlapja. Már akkor is az volt a törekvésünk, hogy a Szociológiai Gyűjtemény weboldalát szociológiai portállá alakítsuk, hogy szolgáltatásaink jó része a honlapon keresztül folyamatosan távolról is elérhetővé váljon, és hogy a honlap információtartalmával „ugrődeszkát” adjunk használóinknak a további tájékozódáshoz.

2001 folyamán, a könyvtári honlapokon akkoriban szokásos ’hasznos linkek gyűjteménye’ mellett elindítottunk egy internetes folyóirat-tartalomjegyzék-szolgáltatást a legfontosabb magyar szociológiai vonatkozású lapokból az akkor késedelmes szociológiai bibliográfiai feltárás ellensúlyozására. A FSZEK honlapja, weblapunkkal együtt 2003 második felében lekerült az internetről, hogy 2004-ben új szerkezetben, korszerűbb keresőfelülettel jelenhessen meg.

Adatbázisok távoli elérése

2005 nagy áttörést hozott az adatbázisok online elérésében. Óriási jelentőségű volt, hogy magyar szociológiai bibliográfiai adatbázisunk, a SocioWeb kikerült az internetre, s tudomásunk szerint az országban elsőként biztosítottunk távoli elérést a Sociological és Social Services Abstracts című nemzetközi adatbázishoz, melyek addig csak a könyvtáron belül CD-ROM-on voltak elérhetők. Ezt később további távoli

elérésű adatbázisok, illetve referenz-könyv archívumok követték, melyeket regisztrált olvasóink bárholnan elérhetnek (EBSCO, GVRL, Sage, etc).

E-dokumentumok linkgyűjteménye

2006 és 2007 folyamán a Szociológiai Gyűjtemény weblapja szerkezetileg és tartalmában is tovább bővült. Az MTDA anyaga mellett újdonságként megjelent számos linkgyűjtemény, valamint az új magyar és külföldi szociológiai szerzemények tematikus csoportokba rendezett, digitalizált képekkel illusztrált rovata. Újdonságként megkezdtük egy szociológiai e-könyvtár kialakítását, melyben az egyre növekvő számú, interneten megjelenő elektronikus dokumentumok url-címét közöltük, majd ennek a Magyar szociológiai e-könyvek rovatnak a mintájára, – a számunkra mindig fontos hungarika szempont figyelembe vételével –, létrehoztuk a magyar vonatkozású, idegen nyelvű e-dokumentumok linkgyűjteményét (E-books about Hungarian society rovat). A dokumentumokban a tájékozódást az első szerző neve, a cím és a téma szerinti keresés segíti. Hamarosan éppen ezek lettek a szociológiai portál leglátogatottabb oldalai. A Magyar szociológiai e-könyvtárban összegyűjtött dokumentumok száma 2013-ra a hungarika anyaggal együtt már csaknem 3000.

Szociális Szakma Digitális Archívuma projekt

2007-ben és 2008-ban nagy volumenű munkával készült el, és a Gyűjtemény honlapján került publikálásra a Szociális Szakma Digitális Arcképcsarnoka, ill. Archívuma.¹⁵

A Szociális Innováció Alapítvány és a Szociális Szakmai Szövetség (3Sz) 2007-ben közös projektet indított „A Szociális Szakma Arcképcsarnoka” címmel, melyhez közreműködő partnerként a Szociológiai Gyűjteményt kérték fel. A projekt célja az volt, hogy a Magyarországon akkor 20 éves szociális szakma felmutassa addigi eredményeit, bemutassa legjelentősebb, már

nem élő alakjait, többek között *Csalog Zsoltot*, *Diósi Ágnes*t, *Illyés Sándort*, *Levendel Lászlót*, *Solt Ottiliát*. Az életművekről készített bibliográfiát és internetes információkat munkatársaink gyűjtötték és egészítették ki teljes szövegű e-dokumentumokkal, valamint saját digitalizálású anyagokkal, melyek így, elektronikus formában az interneten bárki számára elérhetővé váltak.

A projekt sikerére való tekintettel a Szociális és Munkaügyi Minisztérium meghívásos pályázatán elnyert támogatásból tovább folytatódott a projekt, melynek célja a Szociális Szakma Digitális Archívumának kialakítása volt. Ennek során a szociális szakma magyarországi történetének dokumentálásához felhasználtuk és továbbfejlesztettük az előző projektben kialakított teljes szövegű, digitalizált anyagokkal bővített dokumentációs formát. Ezúttal a szociális szakma ma is élő kiemelkedő személyiségeit mutattuk be, és néhány égető szociális kérdés szakirodalmát gyűjtöttük egybe. *Ferge Zsuzsa*, *Gayer Gyuláné*, *Gönczöl Katalin*, *Ritoók Magda* és *Szalai Júlia* szakmai életútjának bemutatása mellett a gyermek- és családvédelem, az idősgondozás, a fogyatékosok szociális ellátása, a mentálhigiéné és a hajléktalanság témakörében végeztünk szakirodalmi gyűjtést, és adtunk közre interneten elérhető, ill. digitalizált anyagokat a honlapon. A Szociális Szakma Arcképcsarnoka projektet az I. Szociális Expón mutattuk be.

A honlap jelenlegi szerkezete

2011-ben a FSZEK honlapja ismét megújult, ami maga után vont a Szociológiai Gyűjtemény weblapjának újabb szerkezeti átalakítását. Honlapunk *Tankó Tünde* szerkesztésében további ötlettel, rovatokkal és információgazdag összeállításokkal bővült. Az Évfordulók, a Fókuszban és az In memoriam rovatok összeállításait feltöltöttük teljes szövegű dokumentumokra utaló linkekkel és saját digitalizálású anyagokkal.

2013-ban honlapunk legfontosabb rovatai: Aktualitások (benne állandó rovatként: Bemutakozás és Új magyar és külföldi könyveink); SzocioWeb (magyar szociológiai adatbázis

1970–2006); Külföldi adatbázisok; Online kézikönyvek, Szociológiatörténet (benne Szociológiatörténeti Digitális Archívum); Folyóiratok, online folyóiratok, Magyar és magyar vonatkozású szociológiai e-könyvek, Digitális politikatudományi gyűjtemény, In Memoriam, Évfordulók, A Szociális Szakma Digitális Archívuma. A honlap-rovatok népszerűségének változását nehéz összehasonlítani a különböző portál verziók különböző statisztikája miatt. Annyit biztosan elmondhatunk, hogy a Szociológiai Gyűjtemény internetes látogatottsága az utóbbi 3 évben átlagosan 60–80 000 megtekintés között volt. A Google Analytics alapján legnépszerűbb rovataink továbbra is azok, amelyekben gazdag teljes szövegű tartalom jelenik meg. Ebben az utóbbi években is vezet a Magyar szociológiai e-könyvek rovat, amelyet pl. 2010–2012 között egyre növekvő mértékben, 23 000–27 000 alkalommal kerestek föl. Az Évfordulók rovat népszerűsége is ugrásszerűen emelkedett, amint megjelentek benne a teljes szövegű anyagok. (2011–2012 közötti látogatottsága: 2500–5400 látogatás.) Ezekben a rovatokban gazdag összeállításokat találunk az olvasók *Émile Durkheim*, *Max Weber*, *Georg Simmel*, a magyar szociológusok közül *Bibó István*, *Szende Pál*, *Féja Géza*, *Erdei Ferenc*, *Szalai Sándor* munkásságáról.

Olvasóforgalom, használóképzés

Az olvasótermek forgalma

Az új könyvtár megnyitásakor a központi könyvtár forgalma rendkívüli módon megnőtt. A könyvtár tereinek szabad átjárhatósága miatt a Szociológiai olvasóterem látogatottsági adatai nem adnak hű képet a szociológiai kézikönyvek olvasóinak létszámáról. A könyveket, – így a kézikönyveket is –, az olvasók szabadon használhatják a könyvtár egész területén. A szociológiai kézikönyvtár dokumentumforgalma valamivel biztosabb jelzőszám, bár ez sem fedti le a teljes forgalmat.

Regisztrált adataink szerint 2003 és 2004 kö-

zött 25%-os növekedés volt tapasztalható a kézikönyvtár dokumentumforgalmában. (2003: 22 000, 2004: 32 831 dokumentum, 2003-ban és 2004-ben 800, ill. 1094 érdemlegesebb szak-tájékoztatót igénylő kérdést tettek fel nekünk.) 2004–2007 között a Szociológiai olvasóterem olvasó- és könyvforgalma folyamatosan csökkent, majd 2008-ban 10%-os növekedés indult meg, ami folytatódott 2009-ben és 2010-ben is. 2011–2012-ben az olvasóterem könyvforgalma ismét visszaesett, (2010: 35 000 könyv, 2011: 34 000 könyv, 2012: 31 000 könyv), és tovább csökkent a helyben feltett munkaigényesebb tájékoztató kérdések száma (2010: 5300, 2011: 4800, 2012: 3800).

Ezek a jelenségek magyarázhatók a szociológiai stúdiumokat hallgatók létszámának hullámzásával, az interneten teljes szöveggel megtalálható dokumentumok mennyiségi növekedésével, a távhasználat fejlődésével és az egyetemi hallgatók anyaggyűjtési szokásainak változásával. A dokumentumhasználattal ellentétben az olvasóterem telítettségének növekedése azt tükrözi, hogy nagyon sokan nem a szociológiai kézikönyvekért ülnek be a Szociológiai olvasóterembe, hanem tanulószobaként használják azt. Mivel olvasóink döntő többsége egyetemi hallgató, a dokumentumforgalom a vizsgaidőszakban dönt csúcsokat, míg a szorgalmi időszakra inkább a tájékoztató kérdések, témakeresések a jellemzők.

A központi könyvtár nem kézikönyvtári anyagának forgalmáról – szakterületi bontásban – sajnos nincsenek adataink.

Közönségkapcsolatok

Szolgáltatásainkban az évek során egyre erőteljesebben érvényesül a szakmai közönség felé való nyitás, igényeik egyre aktívabb figyelembe vétele. (Felhasználóképzés, a legfontosabb nemzetközi szociológiai adatbázisok távoli elérésének biztosítása, teljes szöveges bővítések, a honlapon elérhető folyóirat-nyilvántartás, egyre bővülő linkgyűjtemények, elektronikus referenz-könyv gyűjtemény, szociológiai e-do-

kumentumok közreadása.) Alapvetően fontosnak tartjuk, hogy a szolgáltatások többségét a portál szociológiai weblapján keresztül is elérjék az olvasók. A honlapot közönségkapcsolataink egyik meghatározó eszközének tekintjük, mely kitágítja lehetőségeinket országos szakkönyvtári szerepkörünk betöltésében. Munkánkat visszaigazolni látszik a honlap egyre növekvő látogatottsága.

Rendszeres kapcsolatot tartunk fent az egyetemek szociológiai tanszékeivel, a szociológiai, társadalomtudományi doktori iskolákkal, a Magyar Szociológiai Társasággal és különböző szekcióival, a szociológiai lapok szerkesztőségével, szociológiai web-helyekkel, a legfontosabb társadalomtudományi kiadókkal, civil szervezetekkel.

Lehetőségeinkhez képest rendszeresen tartunk különböző tudományos rendezvényeket. A könyvtár 100 éves jubileuma alkalmából 2004-ben konferenciát szerveztünk Társadalomtudományi gyűjtemények Magyarországon. – Hagyomány és korszerűség – címmel. 2003-ban és 2004-ben a Magyar Szociológiai Társaság nálunk tartotta éves konferenciáját és közgyűlését. 2005-ben a Magyar Tudomány Napja alkalmából A magyar nőttörténet forrásai címmel tartottunk konferenciát. 2008-ban a Szociális Expón mutattuk be a Szociális Szakma Digitális Archívumát. 2010-ben a Szegénység és kirekesztés elleni küzdelem európai éve alkalmából részt vettünk a Civil Sziget programjában, melynek során a téma neves kutatói és szociális munkások, közismert személyiségek – Ferge Zsuzsától Herczog Márián át Hajós Andrásig – küldtek pár perces videó-üzenetet a Civil Szigeten részt vevő fiataloknak a szegénységről és a kirekesztésről. Az évek során fontos szociológiai művek bemutatójának adtunk otthont, és sok könyv kiadásához járultunk hozzá bibliográfiai anyaggyűjtéseinkkel.

2010 novemberében a Szociológiai Gyűjtemény megjelent a Facebookon, elsősorban azzal a céllal, hogy szolgáltatásainkat így is népszerűsítsük, s olvasóinkkal rendszeres kapcsolatot tudjunk fenntartani. (Jelenleg több mint ötszáz

„ismerőssel” tartjuk a kapcsolatot.) Tapasztalatunk azt mutatja, hogy a bármilyen fontos és látványos egyszeri megmozdulásoknál sokkal több olvasót, használót és elismerést hoz a szisztematikus, következetes szakmai munka. Ezt igazolják vissza használati és portálstatisztikáink is.

Könyvtárhasználói felmérések

2004-ben és 2009-ben két könyvtárhasználói felmérésre is sor került a FSZEK-ben. Osztályunk mindkét vizsgálat lebonyolításában képviseltette magát, ill. a 2009-es, megismételt, összehasonlítható jellegű felvételt osztályunk tervezte és értékelte szakmailag. A vizsgálat a FSZEK könyvtári hálózatára, ill. a különböző tagkönyvtári típusok sajátosságaira koncentrált. (A felmérések eredménye a könyvtár honlapján olvasható.)¹⁶

Bár mindkét felvétel reprezentatív mintán alapult, a minta nagysága (2500, ill. 1500 fő), és a kérdőív terjedelmi korlátai csak a legáltalánosabb kérdésekre vonatkozhattak, s nem tették lehetővé differenciáltabb következtetések levonását, különösen nem a szakgyűjtemények egyenként 100 fős mintája alapján. Mivel a felvétel a könyvtárba betérő olvasók körében zajlott, nem tudtunk képet alkotni azokról, akik jellemzően inkább távolról használják pl. a Szociológiai Gyűjtemény szolgáltatásait.

A felmérés legfontosabb megállapításai a Központi Könyvtárra vonatkozóan: a Központi Könyvtár olvasóinak 60%-a 18–30 év közötti, és szintén 60%-a 'rendszeres olvasónak' tekinthető. Az olvasók döntő többsége értelmiségi: egyetemista és felsőfokú végzettségű (50+40%). A Központi Könyvtár „rendszeres olvasói” körében az egyetemisták aránya a FSZEK átlagánál jóval magasabb, 60 %.

A Központi Könyvtár olvasóinak 90%-a olvas helyben, 84%-a kölcsönöz, 47%-a fénymásol.

A Központi Könyvtár olvasói kimagaslóan elégedettek a könyvtárosok segítőkészségével és jártasságával, a tájékoztatással, a könyvtár külső és belső körülményeivel és a nyitva tartással. (80% 4-es-5-ös osztályzatot adott!)

A szakgyűjtemények olvasóinak vizsgálatára 2004-ben nem, csak a 2009-es vizsgálatban került sor. E szerint a Szociológiai Gyűjteményt használja a legtöbb diák, egyetemi hallgató (60%), használói körében a 18–29 éves korosztály van túlsúlyban (70%), s a Gyűjteményt főleg tanulás, kutatás céljából keresik fel.

Használóképzés

A Szociológiai Gyűjtemény használóival kapcsolatban nagyon nagy jelentőségűnek tartjuk olvasóink bevezetését a könyvtár és a szakirodalmi források használatába. Az évek során két használó-képzési formát alakítottunk ki, az alapvető könyvtári ismereteket átadó, a FSZEK Központi Könyvtárát és Szociológiai Gyűjteményét bemutató könyvtári bevezető órát és az online társadalomtudományi adatbázisok használatát megismertető, nagyobb lélegzetű, gyakorlással egybekötött foglalkozást. (Ez utóbbit 2005-től, a nemzetközi adatbázisok elterjedése óta tartjuk.) Mindkét használó-képzési forma 2009-ben bekerült a könyvtár TÁMOP-pályázatának egyik alprojektjébe, s azóta ennek keretében folyik az oktatás.¹⁰ (A projekt lezárása óta is van dokumentálással egybekötött oktatási kötelezettségünk.)

A könyvtári bevezető órát elsősorban I. évfolyamos egyetemi hallgatóknak tartjuk, melynek során a Központi Könyvtárral, annak szolgáltatásaival és a legalapvetőbb szakirodalmi információs forrásokkal ismerkednek meg. Évente átlagosan négy-öt alkalommal, másfél óra időtartamban tartjuk ezeket a foglalkozásokat húsz-harminc fős csoportoknak. A foglalkozások ingyenesek. Az *Online társadalomtudományi adatbázisok* foglalkozást évente két ciklusban tartjuk, a szemeszterek elejéhez igazítva. Ezt a képzési formát elsősorban szociológiára és társadalomtudományi stúdiumokra szakosodott MA- és PhD-hallgatók, valamint kutatók, oktatók körében hirdetjük meg. Ingyenes tanfolyamunk eleinte két napos, 12 órás volt, de személyzeti viszonyaink miatt 2011 óta a képzés egy naposra csökkent (6 óra). A képzés során a hallgatókkal

megismertetjük a szakirodalmi kutatásuk során szóba jöhető magyar társadalomtudományi adatbázisokat, valamint az általunk előfizetett nemzetközi társadalomtudományi adatbázisokat. Elsősorban az EBSCO, a Proquest Sociological és Social Services Abstracts, a WOS Social Sciences Citation Index, valamint a JSTOR használatát ismertetjük és gyakoroltatjuk. Használóképzésünk egyre népszerűbbé vált, voltak évek, hogy két doktori képzésben is kötelezővé tették a hallgatók számára.

A képzésekben az utóbbi tíz év leforgása alatt több mint ezer fő vett részt.

Személyzeti helyzet

Az osztály fennállásának 40 éves jubileuma alkalmából ünneprontás lenne arról beszélni, hogy az utóbbi évtizedben, különösen 2007 óta a Központi Könyvtár egyre súlyosbodó személyzeti helyzete milyen nehéz feladatok elé állította a Szociológiai Gyűjteményt, mely a könyvtár legkisebb létszámú szakmai osztálya. A humán- és társadalomtudományok terén kapott tetemes plusz feladatok, majd később a többnyire szociológiai végzettségű, gondosan kialakított munkatársi gárda más irányú szakmai igénybevétele, s a 2011-es létszámcsökkentés jócskán megnehezíti, hogy az osztály az eddig leírt sokrétű feladatait színvonalasan ellássa. A Gyűjtemény munkatársainak száma a vezetővel együtt jelenleg hat fő. Helytállásukért köszönet illeti őket.

Jegyzetek, bibliográfia

[A hivatkozások utolsó megtekintése: 2013. okt. 21.]

1. REMETE László döntéselőkészítő tanulmánya az osztály létesítéséről és más dokumentumok honlapunkon, a Gyűjtemény története rovatban olvashatók: http://www.FSZEK.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/bemutakozas/a_gyujtemeny_tortenete/?article_hid=21514

2. Részletek KATSÁNYI Sándor-TÓTH Gyula: A fővárosi könyvtárának története című művének 2. kötetéből. (1945–1998. Bp., FSZEK, 2008.) A részletek teljes szöveggel elérhetők a honlapon, a Gyűjtemény története rovatban. http://www.FSZEK.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/bemutakozas/a_gyujtemeny_tortenete/?article_hid=21478
3. KARBACH Erika: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szociológiai Gyűjteményének 30 éve (1973–2003). In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve 28. 2002–2003–2004. Bp., FSZEK 2008. 174–193. p. Teljes szöveggel elérhető itt: http://www.FSZEK.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/bemutakozas/a_gyujtemeny_tortenete/?article_hid=21539
4. KARBACH Erika: A magyar szociológiai bibliográfiai felállítás 40 éve. Hagyomány és megújulás = Könyvtári Figyelő, 55. évf. 2009. 4. sz. 647–658. p. Teljes szöveggel elérhető itt: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00073/pdf/kf_00143_2009_04_647-657.pdf [2013. 10. 21.]
5. Emlékkönyv. 40 éves a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szociológiai Gyűjtemény. [Elektronikus dokumentum.] Bp., FSZEK, 2013. http://www.FSZEK.hu/szociologia/emlekkonyv/index.html#/Chapter_1
6. Válogatott bibliográfia a FSZEK Szociológiai Gyűjteményéről. http://www.FSZEK.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/bemutakozas/a_gyujtemeny_tortenete/?article_hid=21512
7. A stratégiai tervezetek kéziratban, a FSZEK központi könyvtárának irattárában található. „A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár stratégiai fejlesztési terve 2008–2013” a FSZEK honlapján: http://www.FSZEK.hu/rolunk/szervezet/strategiai_terv
8. International encyclopedia of the social and behavioral sciences [Elektronikus dokumentum] Ed.: Neil J. Smelser-Paul B. Baltes. Philadelphia : Elsevier, Inc., [2007], cop. 2001., International encyclopedia of the social sciences [Elektronikus dokumentum] Ed.: William A. Darity, [Detroit], Macmillan Reference, 2008.; International encyclopedia of political science. Ed.: Bertrand Badie [et al.] Sage, 2011. http://www.FSZEK.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/online_kezikonyveink
9. MURÁNYI Péter: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szociológiai adatbázisáról egy kívülálló szemével. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 28. 2002–2003–2004. Bp., FSZEK, 2008. 195–211. p. http://www.FSZEK.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/bemutakozas/a_gyujtemeny_tortenete/?article_hid=21512
10. Új Magyarország Fejlesztési Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program, „Tudásdepó Expressz” pályázati támogatásból „Összehangolt könyvtári szolgáltatásfejlesztés és az olvasáskultúra népszerűsítését támogató programsorozat lebonyolítása a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által” (TÁMOP 3.2.4-0811/KMR-2009-0007) projekt
11. Szociológiatörténeti Digitális Archívum http://www.FSZEK.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/szociologiatortenet/digitalis_archivum
12. REISZ László: A digitalizálás és a Magyar Társadalomtudományok Digitális Archívuma. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve, 28. évf. 2002–2003–2004. Bp., FSZEK, 2008. 212–225. p. http://www.FSZEK.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/bemutakozas/a_gyujtemeny_tortenete?tPath=/view/&documentview_type=save&documentview_site=5802&documentview_id=9406
13. A magyar szociológiai irodalom bibliográfiája. Bp., MTA Szociológiai Kutató Intézet – FSZEK, 1970–1986. 1-5. köt. http://www.FSZEK.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/szociologiatortenet/bibliografiai/?article_hid=2713
14. A világválság. Szerk. Hamvas Béla. Bp., Fővárosi Könyvtár, 1938. 69 p. (Aktuális kérdések irodalma, 53.) http://www.FSZEK.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/szociologiatortenet/bibliografiai/?article_hid=14541
15. A Szociális Szakma Digitális Archívuma <http://www.FSZEK.hu/szociologia/szsza/>
16. Könyvtárhasználói felmérés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 2004–2009. http://www.FSZEK.hu/rolunk/szervezet/konyvtarhasznaloi_felmeresek/?article_hid=2392

Beérkezett: 2013. aug. 26.